

اۆلو تانرى نىن آدىلا

الينيزه آلدیغىنيز «تۆرك دىلى درس اوجاغى» كىتابى، عزيز دوستوموز ابراهيم رفر-ين بۇ ساحه ده يازدىغى ايكىنجى كىتابدير و مکتبلر ده آنا دىلیمیزی اۆخویان یۆكسك صینیف طلبه لری اۆچون یازیلیمیشدیر. اؤنا گۆره ده مۆلّف كىتابین عۆنوانی نین آلتیندا «یۆكسك صینیفلر اۆچون آذربایجانجا درسلیك» آدینی دا علاوه ائتمیشدیر.

دئمه لی كىتابین عۆنوانیندان دا آنلاشیلدیغى كیمی، كىتاب درسلیك و دیداكتیک (اؤیردیجی) بیر كىتابدير و آنا دىلیمیز ده ساوادلانماق مقصدیله یازیلیمیشدیر.

كىتاب بیر اؤن سۆز و اۆتوز درسدن تشكۆل ائدیر. اؤن سۆز ده مۆلّف كىتابدا ایشلنن ایفبا باره ده اؤز فیکیرلرینی سۆیله ییر. مۆلّفین ایفبا باره ده فیکیرلری ماراقلیدیر. باخمایاراق كى، بیزیم اوزون ایللردن برى وارلیق- دا ایشلنن و بۇ گۆن قیسماً ده اؤلسا عۆمومیلشنالیفبا سیستمی ایله تاممیله اؤزلاشمیر، آما بعضی فرقلری نظرده تۇتماقلا برابر، وارلیق ایفباسینا چۆخ یاخیندیر. بۇمسأله بیر ده اؤنا گۆره اهمیتلیدیر كى، بۇگۆنكو شرایطده خلكیمیزین اورتاق بیر یازی سیستمینه صاحب اولماسی چۆخ اؤنملیدیر. بۇ ایشین ده حیاتا كئچمه سی یازیچیلاریمیزین بۇمسأله ده شخصی ذؤوق و سلیقه لرینی دىلیمیزین مصلحتی اؤغروندا اؤنوتمالاریندان و اورتاق بیر یازی سیستمی قبول ائدیپ، ایشلتمه لریندن آسلیدیر.¹

كىتابین متنینی تشكیل ائدن درس لر اۆنجه بیر متنله باشلا ییر. سؤنرا اؤ متن باره ده سؤلالار و تمرینلرله دوام ائدیر. ان سؤن، قرامر حیصه سی اؤ درسی تاماملاییر.

متنلر ده ایشلنن دیل و اؤسلوب ساده اولماقلا یاناشی گۆزل و اؤلدوقجا چیلخادیر. متنین اساس حیصه سینى آتالار سۆزلری و ضرب المثللر تشكیل ائدیر. بۇ دا اؤخوجولارین دیل و آنالیش قابیلیتینی آرتیرماقلا برابر اؤنلارین آتالار سۆزلری كیمی حكمتلی سۆزلری و فۆلكلوروموزو اؤیرنمه لرینی تآمین ائدیر.

گرامر حیصه لری ساده دن باشلا یاراق طلبه لری دىلیمیزین قرامرینی دریندن اؤیرنمگه كۆمك ائدیر. من كىتابی اؤخویانندان سؤنرا قئیدلریمی مۆلّفه چاتدیردیم. متن ده كى سۆزلرین معنالاری و ئریلسه یدی كىتاب بیر «خودآموز»، اؤز- اؤزونه اؤیرنمه كىتابی صیفتینی ده قازانمیش اؤلاجاقدی. بۇ وضعیت ده آنجاق مۆعلیمله اؤخونورسا، اؤشاقلاریمیزا تام فایدالی اؤلا بیلر. بۇ كىتابی یازماق اۆچون مۆلّف بیر چۆخ اثرلری گۆزدن كئچیریب و اؤنلاردان ان چۆخ فایدالیلارینی سئچمگى و كىتابینی زنگینلشدیرمگى باجارمیشدیر. مۆلّفی بۇ باشاریلی و خئیرلی ایشیندن اؤترو تبریک ائدیپ، اؤنا فرهنگى ایشلرینده داها بۇيوك نایلیتلر دیله ییرم. يتابین یشی یشتمه و گنجلریمیزه فایدالی اؤلاجاغینی و اؤنلار طرفیندن خۆش قارشىلاشا جاغینی اؤمید ائدیرم.

دۆكتور جواد هیئت (تهران ۱۳۷۶/۱۲/۱۸)

1 - حۆرمتملی اؤخوجولارین دیقیتنه چاتدیرمالیام كى، بۇ مۆقدیمه قئید ائدیلمن ایملا مسأله لری ایكىنجى تۆرك دىلى اؤرتوقرافی سمیناریندان اؤله عایدیدیر و اؤ سمینارین آلدیغى قرارلار جناب دۆكتور هیئت- ين بۇ ایملا بیرلیگی آرزوسونو تآمین ائتمیشدیر. بیز ایسه كىتابین یشی نشرینده همین اؤرتوقرافی قایدالارینی اساس گۆتورموشوك.

اۇن سۆز

هر ديل بىر وطندير. اينسان جوغرافياى وطنده ساكين اولماقدان اونجه بىر ديلين وطنداشى سايلير. جوغرافياى وطن آنلايشى اوڭو همين ديل وطنى قاوراميندان آسليدير. جوغرافياى وطن ديل خوصوصيتلريندن تجريد اولدوغوندا بىر بوشلوغا چئوريلير. هابئله قئيد ائديلمه ليدير كى، هر ديل موعين تفكؤر طرزىنى، موعين دونيا گؤروشونو و موعين ياشايش طرزىنى تمثيل ائدير. بعضى عاليملرين فيكرينجه، اينسان هر ديلده موعين تفكؤر طرزىنده دوشونمگه محكومدور. بو حؤكمه قطعى شكيلده راضىلاشماساق دا، هر ديل ساحه سينده موعين اينسان تربيه سى و تفكؤر طرزى نين گليشديگىنى آيدىنجاسينا گؤره بيليريك. بو ديلچىلىك رمزىنى آذربايجان و باشقا تورك ديللرى ايله علاقه دار آراشديرماق اوڭوگونده بؤيوك بىر تحقيقات ايشىنى طلب ائدير، آنجاق حيسلريميز و تجروبه لريميزه آرخالاناراق دئيه بيليريك كى، تورك ديللرى گنللكه و آذربايجان توركجه سى اوڭللكه اينسانى دويغولار، منطيقى دوشونجه لر و رئاليست دونيا گؤروشونه يول آچان بىر واسيطه دير. ائله همين سببدن ده، دده قورقوددان باشلاياراق حيدر بابايا قدر توركون اوڭونه مخصوص ادبياتى هر زامان رئاليست بيرادبيات اولوب. تورك ديلينده عيرفانى دوشونجه لر آنجاق فارس و عرب ديللرى نين تاثيرى آلتيندا يارانميشدير و موعين معنادا توركلرين دونيا گؤروشونه ياددير.

دونيانين ايكىنجى تورك ديللى اولكه سى اولدوغونا باخماياراق، اولكه ميزده تورك دىلى تاسؤفله هله ده محروميت دؤورونو ياشاماقدير و اوڭو ياشامينى مىلى گلير حسابينا يوخ، اوڭو داخىلى ياشاماق قابىلىتى حسابينا دوام ائدير مكدهدير. خالقلاريميزين قارداشلىق مونسىيتينده واحيد بىر مىلت كىمى ياشاماقدان باشقا چىخىش يولو يوخدور، آنجاق بو تفكؤر و خالقلاريميزين ايچينده داها دا گؤجلنديرمك اوچون دىلیميزين دؤولت دىلى سويه سینه قالدیريلماسى، مىلى گلير قايناقلاريندان فايدالاناراق اينكىشاف ائتمه سى و رسمى اورقانلار طرفيندن اولكه ميزين مىلى ثروتلر سىراسيندا سايا سالينما ضرورتى دانيلمازدير. بىز بو اولكه نين خالقلارى اولاراق فرقىلىك، آنجاق ضد ائيبلىك. ايسلام دونياسيندا عربجه، توركجه و فارسجانين بيرلشمه سينده اولوشان مدنى موحيط بؤيوك بىر تاريخى فاكئدير. بونلارى بىرى- بىرىندن تجريد ائتمك هر هانسى خئيرلى

نتيجە يە قۇووشدورماياچاق چۇخ عبث بىر تشبۇئدور. بۇ تشبۇئ محدود، آنچاق اۇلكە نىن بىر چۇخ مدنى اۇرقانلارنىدا درىن نۇفوذو اۇلان بىر عىدە فارس شوۋىنىستلىرى طرفىندىن، ظاهىردە فارس دىلىنى قۇروماق و گلىشىدىرمك مقصدى اىلە حىاتا كئچىرىلىر و من ئوبوتا يئتىرمگە حاضىرلىغىمى بىلدىرمك اىستە يىرم كى، بۇ نۇوع تشبۇئلر هر شئىدن اۇنجه فارس دىلىنى زدە لەمگە قۇلوق ائدىر. بۇ اۆزدن اۇلكە مىزىن دىل مسألەسىنە رسىمى باخىش طرزى مۇطلق دىيشمەلى و داها ساغلام بىر اىستىقامتە يۇنلدىلمەلىدىر. بئەلىكلە باشقالارنى باغىشلاماقدانسا، اۇلكە مىزىن ضىالىلارنى، گنجلىرىنە و بىر چۇخ مدنى ثرولرىنە اۆزوموز صاحىب چىخىمىش اۇلوروق.

تۆرك دىلى درس اۇچاغى سۇن اىللىردە گنجلىرىمىزىن دىل اۇيرنمە احتىاجلارنى مۇعىن درجەدە قارشىلاماق باشارىسىنا نايىل اۇلموشدور. بۇ آرادا اىتترنت اىمكانلارنى نىن گنىش اۇلچودە آرتماسى و دۇنيا قصبەسى نىن يارانماقدا اۇلدوغو بىر دۇوردە دىل اۇيرنمە مسألەسىنە دە يئنى منظرىن باخماق ضرورتى اۇرتايا چىخىمىشىدىر. بۇ سببىدن تۆرك دىلى درس اۇچاغى نىن يئنى، الكترونىك نشرىنى المىزىيە آلدىق. اۆمىد كى، بۇ يئنى اىمكانلارنى اىشىغىندا دىلىمىزىن داها مۇئىر شكىلدە اۇيرنىلمەسى ضرورتىنى مۇعىن مىقياسدا قارشىلامىش اۇلوروق.

سۇن اىللىردە علمى شكىلدە كئچىرىلن اۇرتوقرافى سىمىنارلارنى نىن اىشىغىندا دىلىمىزىن اىملا قايدالارنى نىن تثبىت ائدىلمەسى دە بۇ كىتابىن يئنى نشرى اۇچون ال وئرىشلى شرايط ياراتمىشىدىر. كىتابىن بۇ نشرى تامامىلە اۇرتوقرافىك قايدالارنى اساسىندا ترتىب ائدىلمىشىدىر.

يئرى گلمىشكن قئىد ائتمەلى بىك كى، بۇكىتابى دۆزگون شكىلدە اۇخوماق اۇچون آذربايجان فۇنتلارنى مۇطلق اۇز بىلگى سايارىنىزا يئرلىشىدىرمك ضرورتى وار. بۇ فۇنتلار همىن كىتابىن سايتىندا مۇوجوددور و اۇنلارنى بىلگى سايارا يۆكلەمك اۇلدوقجا آساندىر.

سۇز يۇخ كى، بىر درسلىگىن اۇخوماسى باشقا يازىلى ماترىاللارنى اۇخوماسى اىلە بىر قدر فرقلىدىر. بۇرادا كىتابىن اىچىندە كى چالىشمالارنى، يئنى سۇزلىرىن و تركىبلىرىن اۆزىندە كىفايت قدر داينماق و اۇنلارنى منىمسەمك، باشقا سۇزله فعال اۇيرنمە ضرورتى نظرده تۇتولور و بۇ مقصدە نايىل اۇلماق اۇچون مۇعىن درجەدە آردىجىللىق طلب اۇلونور. سۇزوغئدن چالىشمالار اۇخوجونون، گۇندەلىك ياشايشىدان تۇتموش، دىلىن اىجتىماعى، علمى و فلسفى فعالىت ساحەلىرىنە قدر دىل قابىلىتىنى كسكىن گۇجلىنىدىرمك مقصدى اىلە حاضىرلانمىشىدىر. بۇ كىتابىن اۇخوماغىنى اۇزلىكلە گنج ژۇرنالىست مسلكداشلارىمىزا تۇوصىيە ائدىرم.

ابراهيم رفر

تهران ۱۳۸۵/۲/۱۵

سېقنال سىسى

«اۋجاق يانماسا، تۆستۈ چىخماز.» – بۇ مەنىلى چۈنچ ائىتىمىشىك، آنجاق بۇ مەننى بىر داھا دۆشۈنگىنە دىر. دىمك، تۆستۈ ائوین ايچىندە ھانسىسا اۋجاغىن يانماغى ھاقىندا دانىشماق و مەلومات وئرمك قابىلىتىنە مالىكدىر. بۇ اۋزدن تۆستۈ بىر علامتدیر، بىر سېقنالدىر. ھر سېقنال، دۆزگون باشا دۆشۈلورسە، دالدا ھانسىسا ھادىشەننن جريان ائىدىگىنى بىلدیریر. ھابئله ضرب المثلریمیزدە وار كى «آشین سۇلوقلوغو دننن یۇخلوغوناندیر». دىمك قۇناغىن ھۇشو باشىندا اولسا، آشین سۇلوقلوغوندان ائو بییهسى نین اىقتىصادى دۇرومونو آیدىنجا باشا دۆشمك بىر اۋ قدر دە چتىن اولمامالیدیر.

سېقناللار دۇرد ياندان اۋستوموزە آخیشیر، بىزى ھانسىسا مسألە ھاقىندا دۆشۈندورمگە چالیشىر، آنجاق تأسۇفلر اولسون كى، چۈنچ واختلار اۋنلارین مەناسىنى چاش باشلىق اۋزوندن دۆزگون باشا دۆشە بىلمیریک – غفلت كىچىریرك.

مىثال اۋچون، عالملىرین فیکرىنجه زلزەدن نىچە دىقە قاباق ھاوادا بعضى سېقناللار يايلىر. ماھىتى نە اولورسا – اولسون، اینسانلار بۇ سېقناللارى آلابىلەجك قابىلىتدە دىلدیرلر. بعضى قۇشلار و ھىوانلارا ھمین سېقناللارى باشا دۆشمك وئرگىسى وئریلىب، اۋ اۋزدن زلزەدن اۋنجه بۇ كىمى ھىوانلارین آراسىندا وۇرنوخمالار باشلانیر.

ماشىنىنىزین مۇتورو گاهدان دىكسىنیر، اۋتقونور يا دا اۋسکورور. بۇ اۋ دىمكدیر كى، مۇتورون ياناجاق ياندیرما سىستىمىندە يا خۇد الكترىك جريانین قۇرولوشوندا ھانسىسا پۇزونتو عملە گلىب. گۇنو بۇ گۇن مۇتورا باخدىرماق لازىمدیر، یۇخسا ایشین ان قىزغىن واختىندا عملى آزیب، سىزى يارى يۇلدا قۇياجاق.

دیش آغرىسى دیشلرین چۆرومگىنى و لئەلرین سىملە دىگىنى بىلدیرمگە چالیشىر. بۇ اۋ دىمكدیر كى، دیشلرى باخدىرماغىن واختى گلىب – چاتىب. باخدىرماسان، ایش یۇغونلاياجاق – اۋنلارى چكىب – آتماق مجبوریتىندە اۋلاجاقسان. دۇش قفسىندن واخت آشیرى باش قالدیران آغرىلار بىر اۋرك خستەلىگى نین علامتى اۋلا بىلر. اینسانین آلنىنى سۇيون تر باسمازدان بىر اۋرك مۇتخصىصینه گۇرونمك لازىمدیر.

طنطنەلى و گۇز قاماشدیران طرزده گئىنىمىش بىر قۇناق، شۇبەھەسىز، اۋز مال وارلىغىنى خالقین اۋزونە چكمكدن لذت آلیر. طنطنەلى گئىم وار – دۇولت دۆشكونلوگونون علامتدیر. عئین حالدا بئله شخصلرین بارىز

خوصوصىتى دۆشونجه نىن كۆتلۈگۈ، اۋيونگنلىك و لوۋغالىقدىر. اۋنلار بۆتون عۆمرونو گلير دالينجا قاجماغا حصر اندىرلر. اۋنلار شوهرت و پۇل دۇستاغىدىرلار. بئله لرى هىچ زامان دۇستلوغا يارامايب، ياراماياچاق. اۋغلان اۋشاغى نىن سسى نىن موعىن ياشا چاتدىقدا قالينلاشماسى اۋنون يىتىشىدىگىنى بىلدىرير. شوېهه سىز كى، اۋ، ياخىن گله جكده ائولنمك مشقىنه دۆشه جك. بس اۋنون ائلنمك سۇرساتىنا، معاش واسيطه لرىنه و دۆشونجه سسى نىن يىتكىنلىگىنه كىم حاضىرلىق گۆره جك؟

يئر اۋزونون هاواسى نىن گۆنو- گۆندن قىزىشماسى اۋزون قاتى نىن نازىلمه سىنده و همىن قاتدا بۇيوك بىر دىشىگىن عمله گلمگىندن خبر وئير. بۇ ايسه يئر اۋزونده چشىدىلى بيۇلوژىك و اكوولوژىك دىشىكىلىكلرىن مئيدانا چىخماسىنا، ياشايش موحىطى نىن پوزولماسىنا، بۇزلارن ارىمه سىنه، دنىزلرىن سۇ سويىه سسى نىن آرتماسىنا، ياشايش بۇلگه لرى نىن سۇيا باتماسىنا، اكىنه جگىن جىدى چىنلىكلره اۋغراياجاغىنا، اينسانلارن قۇرخونچ آلزىلقلارا معروض قالاجاغىنا و آيرى- آيرى فلاكتلره كىرىب- چىخارا بىلر.

بىر شىخصله شىركت قۇرماق فىكرىنده اۋلسانىز، بۇ سۇزه ياخشى فىكىر وئرىن: مۇذاكىره زامانى سۇزۈگىن شىخس آياقلارن آمانسىز جاسىنا يىللە دىر، بارماغى نىن درىسىنى سۇيور، دۇداغىنى كىمىرير و حۇۋصله سسى دارىخىر. بىز بۇ عجايب داورانىشى نىجه باشا دۆشك؟ چۇخ گۇمان كى، بۇ آدم عصبى بىچىمدىر، ماجرا قۇواندىر. بئله لرىندن ايش آدمى چىخماز. گۇركمجه ياخشى آدم گۇرونسەلر ده، بۇنلارلا قۇنوشماق و هرھانسى بىر شىركت ايشىنه كىرىشمك اصلا خىيرلى اۋلماياچاق و شىركتىن اىقتىصادى فعالىتى يامان انىش- يۇخوشلو اۋلاچاق. بئله شىرك، اۋلا بىلسىن كى، بىر گۆن شىركتىن بۆتون وار- يۇخونو وۇرا داشا- چىخا باشا. يئرلى يىرىنده اۋلاندا، شىركت بىر نفر تمكىنلى و وۇقارلى شىخصله قۇرولسا، داها خىيرلى اۋلا بىلر، چۇنكى چۇخ زىرك قۇش دىمىدىگىن اىلىشر.

اهمىتله قئىد ائدىله جك بىر نۆكتە ده بۇندان عىبارتدىر كى، ادب- اركانى گۆزلەمك چۇخ گۆزل صىفتدىر، آنجاق هر كىمده بۇ خوصوصىت ايفراط درجه ده اۋلسا، چۇخ احتىمالا گۆره بىر گۆن بۇز صىفتىنى چىخارداجاق. بۇ كىمى شىخصلرله موعىن مسافه دن مۇناسىبت ساخلاماق عاغىلا داها اۋيغوندور، ياخىن مۇناسىبتلردن بىر گۆن نه ايسه بىر قنبر- قۇلو چىخا بىلر.

سۇيون لام آخانى، آدمىن يئر باخانى. ايفراط درجه ده باشى آشاغى و اۋتانجاق بىر شىخسىن ايشىنده نه ايسه بىر زىغى وار. اينسان ائز ناموسونو بئله لرىنه اعتىبار ائلمه مه سه، داها ياخشىدىر.

دانىشماق گۇموشدورسه، دانىشماماق قىزىلدىر. هر خىردا مسأله حاقىندا اۋز مۇوقعىنى بىلدىر مگه چالىشان شىخس داياز بىر اينساندىر. آز دانىشيب، چۇخ دىنلەن شىخس ايسه يىتكىن و درىن بىر اينساندىر، دىقتىنىز يايىنماسىن!

گۆزل قادىن عۆمومىتله داياز دۆشونجه لى اۋلور، چۇنكى اۋز گۆزلىگىنه گۆنير، گۆزلىك سارىدان نصىبى آز اۋلان قادىن ايسه عۆمومىتله درىن دۆشونجه لى اۋلور. ظاهىره آلدانماين.

اوجاق قالاماغى و اوجاق توتوشدورماغى باجاران كيشيدن ياخشى ار چىخار. اوشاقلارينىزىن اتاسىنى سئچنده بو نوكتە يە فيكىر وئرين.

بو سيقناللار آردى- آراسى كسىلمەدن بىزە سسلنير و يول گؤسترىلىك ائله يير. گؤره سن بىز بو سسلرى دوزگون ائشيديرىكمى؟ هر حالدا باشارىلى حيات ياشاماق اوچون سيقناللارى دىنلەمك و اونلارى باشا دوشمك لازىمدير.

بۇش يئرلەرە اۇيغون گلن كلمەلر كۆچورون:

- ۱ - قۇناغىن فيكىرى باشىندا اولسا، آشىن سولوقلوقوندان ائو يىهەسى نىن -----
- ۲ - بىز چوخ واختلار ----- اوزوندن سيقناللارين معناسىنى باشا دوشموروك.
- ۳ - بعضى قوشلارا و حىوانلارا بو سيقناللارى باشا دوشمك -----
- ۴ - ماشىنىن مۆتورو گاھدان ----- و -----
- ۵ - اينسانىن آلنىنى سۇيوق تر باسمازدان -----
- ۶ - چوخ گومان كى، بو آدم عصبى بىچىمدندير، ماجرا ----- دير.
- ۷ - اهمىتله ----- بىر نوكتە دە بۇندان عىبارتدیر.
- ۸ - گۇزل قادين عۆمومىتله ----- ، گۇزلىك سارىدان ----- قادين ايسه -----
- ۹ - اوجاق قالاماغى و اوجاق ----- باجاران كيشيدن ياخشى ار چىخار.
- ۱۰ - بو سيقناللار آردى- آراسى كسىلمەدن بىزە -----

اۇزونوزو سىنايىن:

- ۱ - متنده هانسى ضرب المثلر ايشلنمىشدیر. اونلارين معناسىنى آچىقلايىن.
- ۲ - هانسى كيشيلردن ياخشى ار چىخار؟ بۇنون سببى نه دیر؟
- ۳ - نه سببدن گۇزل قادين بعضى واختلار داياز دوشونجهلى اولور؟
- ۴ - سىزىن فيكرىنيزجه بىزە حياتدا داها هانسى سيقناللار سسلنير؟

قالين صاييتلر

قالين آغيز اوتوز بورون

اينجه صاييتلر

اينجه بئشيك دويوش گوج ايگيد

صاييتلرين يازيلىشى

چوخ دون اوجاق يوغورت

سوز اوجوز دوروز قورد

مرحمتلى ياشايش

(نزاكت و آى بنيز ايكيلىكده دانيشيرلار. آى بنيز بير آز توتقون گورونور. نزاكت اونو ديله توتماغا چاليشير.).

نزاكت: - آى قيز، نه اولوب، نه توتولوبسان؟ گمىلر نىمى باتيب؟ گوزومه بير تهر گورونورسن.
 آى بنيز: - نه اولاجاق، آى نزاكت. اينسان دئديگين چى سؤد اميب. بير واختلار - نيشانلى
 گونلر يىمىزده اريم كلمه باشى «سنى يئردن گوئه قدر سئویرم.» - دئيردى. او دئيردى: «سنى يولوندا
 بئله باشدان - جاندا كئچيرم. گئتمه گوزومدن، گئدرم اوزومدن. هر زامان منه «منيم گويرچينيم، منيم
 ككليگيم.» - دئيه موزاجيعت ائدردى. دالينجا زيرنا - قاواللا ائولنديك. اوزوموزو يئر اوزونون ان
 خوشبخت اينسانى حيس ائديرديك. گون آشيري قوناق چاغيريرديق، قوناق گئديرديك. ايلنيرديك.
 من ائله بيليرديم كى، ار - اروادليغيميز آخير قدر بال داداجاق. ائله كى، اوشاقلار اولدو، بوينوموزا
 مسئوليت دؤشدو، ايش برکه داياندى. مۆتلو گونلر يىمىز ده بيتدى. من اولدوم ائوين فهلهسى، آياز
 ايسه ائشيجين فهلهسى. ايندى هر بير يىمىز يىن قايجيسى باشيندان آشير. هر بير يىمىز اوز دؤنياسينا
 قاييلىب. واللاهى سئوگى نين بو قدر يانليش اولدوغونو دؤشوننده ايچريم گؤينه بير. باخيرام بير
 چوخ عاييله لر، دؤلاناچاغى منيم دؤلاناچاغى يوزده بيرى ده اولماز. تورپاق داملى بير اوتاقدا بير
 قارين آج، بير قارين توخ ياشايرلار، دى گل كى، بير دئير، مين گولورلر.
 نزاكت: - حاقليسان، باجى. بير تك سن دئيلسن، چوخلارى بو دردين موبتلاسيدير. بو عؤمرو
 محبتسىز باشا وورماق جهنم اودو كيميدير. آنجاق بوراسى وار كى، ارلر معاش قازانماقدا الدن
 دؤشورلر، قادينلار ايسه ائو ايشيندن، اوشاقلارلا آغى - آغيزا وئرمكدن بزيكيرلر. بونلار بير - بيرينه
 چاتاندا ايكي كلمه محبتلى سؤز دانيشماغا اينجارى قالمير. جانلارى نين ياغى - قايماغى باشقالارينا
 پاي دؤشور، تورتاسى بير - بيرينه.

آى بنيز: - يوخ، نيه ائله دئيرسن، آى نزاكت؟ بوستانى ور ساخلار، اروادى ار. ايكي كلمه محبت
 سؤزونه نه گليب بئله؟ اينسان نه قدر يورغون اولسا دا، حيات يولداشيني ايكي كلمه خوش سؤزله
 دينديرمگه نه وار كى؟ اينسان اوزگه لرله دانيشاندا هر كلمه نين دفعه لرله اولچ - بيچ ائله بير،
 اوزونونكونه گلديكده ايسه ترسين بيريدير، نه كيمي كؤبود سؤز آغزينا گلى ايسه، دانيشير!

نزاكت: - سنين سوؤزون منە حۆسنه نين سوؤزونو خاطيرلادير. بيليرسن كى، اري شاعيردير، آنجاق دىلى اولدوقجا آجيدير. حۆسنه ارينه دئير: «غزلىن هر كلمه سيني، هر بندينى اللى دفعه گؤتور- قوئ ائله بيرسن كى، اولدوقجا ياراشيقلى چيخسين، اولدوقجا خوش سسلنسين. ائوى تيكيلى، منيمله دانيشاندا دا سوؤزون بير دال- قاباغيني دؤشون». ايندى گل بوئو باشا سال گؤروم، نئجه سالاجاقسان.

آى بنيز: - من ده همين سوؤزو مينلر دفعه آيازا دئيمشم. بيليرسن كى، اريم حكيمدير. دئيرم، آى رحمتليگين اوغلو، گونده اللى خسته نى توختاديرسان، هرهسى نين دردينه گئره درمان يازيرسان، من ده دردىم، من ده خسته يم، من ده بير توختاقلق وئر. اونسوز دا حياتين يوكو بو قدر آغيردير. بيز بو يوكو بيرليكه منزيل باشينا چاتديرمالي ييق. آخى سن او خسته لره يادسان، اوئزگه سن، منيم ايسه ياستيق يولداشيمسان، قوجامسان، آرхамسان. آما يوخ، چيراق اوئز ديينه ايشيق وئرمز. من ائله گلير كى، قادينلارين آلين يازيسى ازلدن بئله يميش: اوئشاق دؤغ، يئمك بيشير، سيليب- سوپور و بير ده ارين اوچون كؤنول ايلنجهسى اول.

نزاكت: - حاقليسان، آى باجى، حاقليسان. آما او يازيغى دا قينامالى دئيل. بوئون ارلر كيمي، سنين ده ارين چاليشيب دولاناجاق قاينير، عاييله سى نين گله جگى نين كئشيگينده دير، عاييله سى نين يولوندا جان قوئور، الى نين سوئو وار. بو گؤنلر معاش قازانماق لاپ جبهه يارماغا برابردير. هله اوسته ليك، سنين ائزونون دئديگينه گؤره، گونده بير اللى خسته نى ده خيلاص ائدير. امگه قيمت وئرمك لازيمدير. بئله بير آدمى روحو اوئز سئودىگى آدمدان سيغال اوومور، سن بوئو باشا دؤشمورسن، گيله. تاخسيرين دا يوخدور، چونكى ارلرين اوئماجاغيني قاباقجادانسئچمك اولماز. بير ده كى، قلبينه توخونماسين، بيزلرين قافاسى بير قدر قالين اولور!

آى بنيز: - سيغال ايكي طرفلى اولماليدير. ار ائشيكده جبهه ياريرسا، ارواد دا بيخيلي ائوين ديرگيدير. ياخشى نين ياخشى يئرى وار، پيسين ده پيس يئرى. اريم اينسانلارا قوللوق گؤستير، قوللوق بوئوك، مرتبه سى اوئا اولسون. آنجاق قادينين دا روحو اينجه دير، اونون دا روحو سيغال اوومور.

نزاكت: - سنه بير- ايكي كلمه اوئود وئرمك ايسترديم، آنجاق قورخورام كى، منى گؤزدن سالاسان.

آى بنيز: - يوخ، آى قيز، نه دانيشيرسان، خوشدور!

نزاكت: - واختى گلىنجه آياز اونلارى دا باشا دۆشر. آجىقلى باشدا عاغىل اولماز. سن شوكتور ائله كى، اوولادىنىز ساغلامدىر، جاوانلىغىنىز وار، آلاھ الينىزى يادلارا آچدىرمايىب، ھىچ بىر آير- اسگىگىنىز يوخذور. اوڭز كئفىنىزە نىيە آجى سۇغان دۇغرايىرسىنىز؟ ارىنى قۇرو، سۇز گۆلشدىرمە، دىلىنى دىشىنە تۇت، ھىچ واخت سۇزون قاباغىنا سۇز دىغىرلاتما، بختە گىرىشمە، درىنە گىتمە، سۇزون يۇنونو دىيش. سن بالىغى آت دىنيزە، بالىق بىلمز، خالىق بىلر. تۇتاق كى، سن دۇمىشلى، سۇگى لاپ يانلىشدىر، مرھمتلى ياشايىشا نە گلىب كى؟

بۇش يىرلرە اۇيغون گلن كلمەلر كۆچۈرون:

- ۱ - آى قىز، نە اولوب، نە تۇتولوبسان، گمىلرىنىمى ----- ؟
- ۲ - بىر واختلار ارىم ----- باشى «سنى سۇيرم.» - دئىردى.
- ۳ - او مەنە ھەر زامان «منىم ككلىگىم.» - دئىە ----- ائدردى.
- ۴ - من ائله بىلىردىم كى، ار- آروادلىغىمىز آخىرا كىمى بال -----
- ۵ - ائله كى، ايش ----- داياندى، مۇتلو گۆنلرىمىز دە بىتدى.
- ۶ - سۇگى نىن بۇ قدر يانلىش اولدوغونو دۇشوندى، ايچرىم -----
- ۷ - اوڭزگەلرە چۇخ مەربىياندىر، اوڭزونونكونە گلدىكدە ----- بىرىدىر.
- ۸ - باشى خىيىرلى، دانىشاندا سۇزون ----- بىر دۇشون.
- ۹ - بىز گرک بۇ يۇكو بىرلىكدە ----- چاتدىراق.
- ۱۰ - حاقلېسان، آى باجى، آما او يازىغى دا ----- دئىيل.
- ۱۱ - بۇتون ارلر كىمى، سنىن دە ارىن چالىشىب، ----- قازانىر.
- ۱۲ - بۇ گۆنلر معاش قازانماق لاپ ----- برابردىر.
- ۱۳ - ھەر اينسان اوڭز سۇدىگى آدامدان محبت و ----- اوۋمور.
- ۱۴ - سىز نە اوچون اوڭز كئفىنىزە ----- داغرايىرسىنىز؟
- ۱۵ - سن ھىچ واخت سۇز قاباغىنا سۇز -----

- ۱ - مۇندە غۇمۇمىتە ھانسى اينسان مۇسۇلەسىندىن سۇز گىدىر؟
- ۲ - آىبنىز ھانسى گۇنلرى غۇمرونون ان مۇتلو گۇنلرى حساب ائدىر، نە اۋچون؟
- ۳ - ھانسى عامىللىر آىبنىز خانىمىن مۇتلو گۇنلرى نىن بىتمىگىنە سىب اۋلدو؟
- ۴ - آىبنىز نە اۋچون سۇگىنى يانلىش حساب ائدىر؟
- ۵ - حۇسنىيە خانىمىن سۇزلىرى نە ايدى؟ اۋنون سۇزلىرى نە اۋچون خايطىرلاندى؟
- ۶ - نزاكت اۋز دۇستو آىبنىز خانىما ھىجە تۇختاقلق وئرمگە چالىشىدى؟
- ۷ - نزاكتىن آىبنىزە وئردىگى اۋيودلر ھانسىلاردان عىبارت ايدى؟
- ۸ - اۋشاقلارىن دۇغولماسى ار- اروادىن ياشايىشىنا و اۋنلارىن مۇناسىبتلىرىنە نىجە تۇيۇر قۇيدو؟
- ۹ - نزاكت مۇبىتىسىز ياشايىشى نە ايله مۇقايىسە ائدى؟
- ۱۰ - «چىراق اۋز دىبىنە ايشىق وئرمز» سۇزو ھارادان اۋرتايا چىخدى؟
- ۱۱ - آىبنىز قادىنلارنىن آلىن يازىسىنى نەدە گۇرور؟
- ۱۲ - نزاكتىن «امگە قىمت وئرمك لازىمدىر» سۇزو نە اۋچون اۋرتايا چىخدى؟
- ۱۳ - نزاكتىن «كئىنيزە آجى سۇغان دۇغراماين» سۇزو ھانسى فىكىرى انالماتماق اۋچون سۇيلىدى؟
- ۱۴ - نزاكت «بالىغى ات دىنيزە، بالىق بىلمز، خالىق بىلر.» سۇزونو نە اۋچون ايشلتدى؟

بۇشانماق خىلاص اۋلماق دىيىل

دۇستونوز رشىد اۋز اروادىندىن آيرىلماق اىستەيىر. رشىدى بۇ فىكىردىن داشىندىرماق اۋچون اۋنا بىر مۇكتوب يازىن، لازىم گلىنچە اشاغىداكى فىكىرلردىن فايدالانىن:

- ۱ - ھەر گۇزلىن بىر عىبى اۋلار، آنجاق سىنن حىيات يۇلداسىن باشدان- آياغا لياقتدىر.
- ۲ - حىياتىن انىش- يۇخوشو چۇخ اۋلار، دار ماجالدا اينسان اينسانا گركدىر.
- ۳ - اينساندا صداقت وار- دۇولتدىن اۋستوندىر. صداقت اۋلان يۇردە ھەر مۇسۇلە اۋز حلىنى تاپار.
- ۴ - قادىن بلادىر، آنجاق آلاھ ھىج ائوى بلاسىز ائلمەسەن!
- ۵ - قادىنسىز ائو دىركسىز دام كىمى بىر شىدىر. قادىن بىخىلى ائوين دىرگىدىر.
- ۶ - نە ياخشى اۋلاردى كى، ار- اروار ھفتەدە- آيدابىر اۋتوروب، آرالارىندا اۋلان مۇلەر حاقتىندا دانىشايدىلار.
- ۷ - تۇتاق يىف اروادىنى بۇشايىب، اۋزونو راحتلىغا چىخارتدى. بس اۋشاقلارىن طالعى نىجە اۋلاجاق؟
- ۸ - نزاكت مۇبىتىسىز ياشايىشى نە ايله مۇقايىسە ائدى؟

فيكىرلر نىزى سۈيە يىن:

- ۱ - نە اۋچون ايللر اۋتدوكجه ار- اروادين مۋناسىبىتى دىيشير؟
- ۲ - ار- اروادين مۋتلولوغو، سىزىن فيكىرىنيزجه، داها چۈخ نەدن آسىلىدىر؟ گۈزلىك، وار- دۋولت، دۋشونجه طرزى، بىلىك- باجاريق، ساغلام اۋولاد ياخود قارشىلىقلى صداقت؟ بۋ بارەدە اطرافلى دانىشىن.
- ۳ - بعضى واختلار يۋخسول ار- اروادلار اۋزلىرىنى داها مۋتلو حىس ائدىرلر، بۋنون سببى نەدىر؟
- ۴ - ار- اروادين بىر- بىرىنە قارشى ان كۋبود داورانىشى نە اۋلا بىلر؟
- ۵ - عايىلەنن جمعىتدە ايشلەمگى عايىلە ياشايشىنا نىجه تاثير قۋيا بىلر؟
- ۶ - قاىى- قۋدا ار- اروادين خۋشبختلىگىنە نىجه تاثير قۋيا بىلر؟
- ۷ - ارلرىن ائو ايشلرىندە حيات يۋلداشىنا ياردىمچى اۋلماغىنى نىجه قىمتلندىرردىنيز؟

ايندىكى زامان

من يازيرام	بىز يازىرىق
سن يازىرسان	سىز يازىرسىنيز
اۇ يازير	اۇنلار يازيرلار

من گليرم	بىز گليرىك
سن گليرسن	سىز گليرسىنيز
اۇ گلير	اۇنلار گليرلر

من اۇچورام	بىز اۇچوروق
سن اۇچورسان	سىز اۇچورسونوز
اۇ اۇچور	اۇنلار اۇچورلار

من گۇرورم	بىز گۇروروك
سن گۇرورسن	سىز گۇرورسونوز
اۇ گۇرور	اۇنلار گۇرورلر

آشاغىداكى جۆملەلرى اۇيغون گلن كلمەلرلە ايندىكى زاماندا تاملايىن. سس اۇيومونو گۆزلەيىن:

- ۱ - من سنى يىردن گئبه قدر -----
- ۲ - ايندى منىم قايغىلاريم باشدان -----
- ۳ - سئوگى نىن بو قدر يانلىش اولدوغونو دوشوننده ايچريم -----
- ۴ - قۇنشوموز نجببه گيل هر زامان بىر دئير، مين -----
- ۵ - ارلر معاش قازانماقدا حقيقتاً الدن- ديلدن -----
- ۶ - قادينلار اوشاقلارلا آغيز- آغيزا وئرمكدن حقيقتاً -----
- ۷ - اۇنلارين جانلارى نىن ياغى- قايماغى باشقالارينا نصيب -----
- ۸ - اۇرخان چۇخ حساب بيلن آدمدير. اۇ هر كلمەنى دانىشاندا نىچە دفعە اولچ- بيچ -----
- ۹ - لاکين ايسماعيل چۇخ دانقاز بىر آدمدير، نه کيمى کۇبود سۇز آغزينا گلديسه، -----
- ۱۰ - بۆتون ارلر کيمى، سنىن ده ارين چاليشيب، معاش -----
- ۱۱ - سنىن ارين حکيمدير، اۇ اينسانلارا قوللوق -----
- ۱۲ - سىز نه اوچون اۇز كئفينيزه آجى سۇغان -----
- ۱۳ - نزاکت هر زامان اۇز ارى ايله سۇز -----
- ۱۴ - من هر زامان بحثدن يان كئچيرم، اما سن هميشه بحثه -----

صايتلرين يازيليشى

دوُرد

سوُز

گوُزل

گوُنش

اوُچ

دوُنن

اۋزۇن عۆمۈر

(اۋرخان يۇلداشى آيدىنلا حيات حاقيندا دانىشيق آپارير.).

آيدىن: - كاشكى اينسانين عۆمرو بۇ قدر قيسا اولمايىدى. حياتدان بير داد آلىنجا عۆمور - گۆن كىچير، جاوانلىق الدن گىدىر، ياش آرتير، قۇجالىق چاتير.

اۋرخان: - نه بىلىم، آى دلى قانلى. بلكه ده علم بير گۆن بير چىخىش يۇلو تاپدى. آرتىق مين ايللردن برى اينسان سۇنسوز حياتا نايىل اولماق آرزوسونداير. ايسكندر كىمى بۇيوك بير جهانگير ابدى حيات دئيه يئر اۋزونو الك - فلک ائلهدى، گۆن دوغاندان وۇردو، ظولمت دياريندان چىخدى، آخىردا دا حيات بۇلاغىنى تاپمادى و جوان ايكن بۇ دۇنيادان كۇچەسى اولدو.

آيدىن: - دئيرم، آى اوغلان، يۇردوموزدا اۋزون عۆمور ياشايانلار آز دئىل. بلكه ده بۇنلارين ياشايش طرزىنى ياخىندان اۋيرنمك اۋزون عۆمرون سىرئىنى بير آز آيدىنلاشديرا بيله. اۋرخان: - آيدىنلاشديرماغىنا، يقين كى، آيدىنلاشديرار. او سىرئى اۋيرنمك اولار، آنجاق اونلار گىدن يۇلا گىتمك، بلكه ده، سىنيله منه ال وئرهسى اولماز.

آيدىن: - نه دانىشیرسان، آى دلى قانلى، من لاپ تپەم اۆستە گىدرم!

اۋرخان: - آخى بۇرادا بير اينجه خۇصوصيت وار. تۇتاق كى، اۋزون عۆمور ياشاماغا نه ايسه بير يۇل آچىلدى و بىلىندى كى، اۋزون عۆمور ياشاماق اۋچون بۇيوك شەردن اۋزاقلاشيب، بير گۆللو - چىچكىلى اۋيماقدا مسكن سالىب قالماق لازىمدير. بۇنا ايمكانى اولان سنىسن، يۇخسا من؟ آيدىن: - بير تك بۇ دئىل كى، چۇخلارى نين فيكرىنجه، عۆمرون اۋزونلوغو هر شئىدن اۋنجه دۆزگون قىدالانمادان آسىلىدىر، بىزىم ايسه يئدىگىمىز يئمكلرىن هئچ نه يى بللى باشلى دئىل، نه چۇرگىمىز دۆزگون گۇركدىر، نه سۇيوموز. شەرىن ياشايشى باشدان - اياغا اۋيدورمادير. شەرىن ياشايشى ساغلام ياشايش دئىل، ائله اۋنا گۇره ده وۇجودلار ساغلام اولمور. ساغلام رۇح دا كى، ساغلام وۇجوددا اولار.

اۋرخان: - اۋزون عۆمور سۇرنلرىن هامىسى بير آغىزدان تصدىق ائتمىشلىر كى، بۇيوك شەردن اۋزاقلاشماق، طبيعتىن قوينوندا ياشاماق، گۆل - چىچگە قۇوشماق، بۇلاق سۇيو ايچمك، وۇجودو دايمى اولاراق حركتە يۇنلتمك، تۇستودن و آلك. لدان چكىنمك اينسانين عۆمرونو اۋزادار.

آيدين: - بونلارين هاميسيندان داها اونملى: ايچرى يه غوصه وئرمه مەك، شن ياشاماق و عبلى
ايلنديرمەك. غوصه جيل اداملارين عومرو قيسا اولور.

اوخان: - بير چوخ مسالەنى سايدىق - سيرا لادىق، اما ان اهميتلىسىنى اونوتدوق. منيم قانا جايما
گوره، اوزون عومور ياشاماق سعادتي ايلك - اونجه حقيقي سئوگيه ناييل اولانلارين پايينا دوشور -
اوغورلو سئوگى. اينسان بو حياتدا اوزونه بير اعتيبارلى حيات يولداشى تاپديسا، سعادته قووشدو.
شوهرتلى آلمان شاعىرى شيللر «شنلىك ماهيسى» دئيىلن شعرينده بو مسالەنى نه ده گوزل ايغاده
اتميشدى:

كىم اوزونه بير جاني يانان حيات يولداشى تاپديسا،
بو شنلىگه قاتىلسين،

يوخسا اغلار گنزله جمعيمزدن ايرىلسين...

آيدين: سن اوراسىنى يئرینده جه دوغرو دئدين، اينسانى ياشادان سئوگيدير. قوى من بورداجا بير
حاشيه چيخيم. سئوگى دئديگين آنجاق ار - اروادين آراسينداكى سئوگيه محدودلاشمير.
سئوگى نين چوخ تورلرى وار: باخ، ايلك - اونجه تانرى سئوگىسى، سونرا اينسان سئوگىسى و وطن
سئوگىسى. آلاھين ايستكلى بندهسى محمد (ص) بويورموشدو: «وطن سئوگىسى ايمانين بير
حيصه سيدير». اصلينه دورسان، بونلارين هاميسى تانرى سئوگىسى نين بير جيلوه سيدير. سن
اوراسىنى دا لاپ يئرلى - ياتاقلى دئدين: «دونيانى ياشادان دا، يئنن ده سئوگيدير».

اوخان: - منه ائله گلير كى، اوزون عومور وار - دوولت كيميدير. چوخلارى نين وار دوولتى
باشدان آشير، آنجاق اوز وار - دوولتيندن بارينا بيلمير. بونلار وار - دوولتين دوستاغيدير. عومور
بويو گلير دالينجا، يانليش شوهرت دالينجا قاجير، باشى داشدان - داشا ديير، دى گل كى، غفلت
يوخوسوندان قالخمير. حياتى حقيقي گوزلليكلريندن گوزگوره سى يان كئچير. بير سوروشان
اولايدى: «آى باشى خئييرلى، سنين حياتدان اومدوغون، گوزله ديگين نه دير بئله؟». چوخلارى دا وار
كى، دوولتى يوخدور، آنجاق حياتيندان بار - بهر گوتوره بيلير. اوزون عوموردن اوترو بو قدر ده
آمانسىز اولمالمى ييق، ياشادىغيمىز گونلرين اوغورلو الدوغو داها اهميتلديير. فورصت واركن
حياتدان ايسته ديگىنى گوتور. جمعى ۸۰ - ۷۰ ايل اوغورلا ياشاماغى باجارساق، يئددى
آرخادوننيميزه ده بسدير. قوى اينسان عومرو اوزون اولماقدانسا، گودك اولسون، آنجاق بئش
گونلوک حياتدان بير شئى آنلاسين، وار - دوولت شهوتى اونو باشدان چيخارتماسين.

آيدىن: - بۇ معنادا سن تام حاقليسان. حيات بۇ قدر قيسادير، اعتبارسىزدير، دى گل كى، اينسان اوز گونلرينى ياراماز جاسينا كولگه سووورور، بير واخت حيات سونسوز اولسايدى، گور اينسان نه غفلت كنجيرردى! منجه اولومسوز حياتا قووشماق چوخ دا گوزلدير، آنجاق اولومسوز حياتين اوزونه گوره ده حيات فلسفهسى گركدير. بئله بير حيات مورگو دويمك يئرى دئييل.

بۇش يئرلره اۇيغون گلن كلمه لر كۆچورون:

- ۱ - كاشكى اينسانين عومرو بۇ قدر ----- اولمايپايدى.
- ۲ - ايسكندر كيمي بير جهانگير ابدى حيات دئيه دؤنيانى ----- انلهدى.
- ۳ - سن ياخشى باشا دوشمورسن، بۇرادا بير ----- خوصوصيت وار.
- ۴ - اوزون عومور سورنلر بونو ----- تصديق انديرلر.
- ۵ - بيز چوخ مسالهلر سايديق -----، آنجاق ان اهميتلى مسالهنين اونوتدوق.
- ۶ - اوزون عومور ياشاماق سعادتى ----- حقيقى سئوگيه ناييل اولانلارين -----
- ۷ - اينسان ائزونه بير ----- حيات يولداشى تاپديسا، سعادتته -----
- ۸ - قوى من بۇرداجا بير حاشيه -----
- ۹ - وطن سئوگيسى ايمانين -----
- ۱۰ - دؤنيانى ياشادان دا، ----- سئوگيدير.
- ۱۱ - چوخلارنىن وار دؤولتى باشدان آشير، آنجاق اوز وار- دؤولتيندن ----- بيلمير.
- ۱۲ - بونلارين باشى داشدان- داشا ديير، ----- غفلت يوخوسوندان اويمانير.
- ۱۳ - اونلار حياتين حقيقى گوزلليكلريندن گوزگورهسى ----- كنجيرلر.
- ۱۴ - جمعى ۸۰- ۷۰ ايل اوغورلو ياشايا بيلسك، ينددى ----- بسدير.

اوزونوزو سيناين:

- ۱ - ايسكندر نه يين سو راغى ايله گون دوغاندان ووردو، ظولمت دياريندان چيخدى؟
- ۲ - اوزون عومرون سيرينى اويرنديكدن سونرا، اينسان هانسى چتينيكلرله قارشىلاشير؟
- ۳ - «ساغلام رۇح ساغلام ووجوددا اولار.» سوزو نه اوچون اورتايا چيخدى؟
- ۴ - اوزون عومور ياشاماق اوچون هانسى ايشلره بو يون قويماق و هانسى ايشلردن چكىنمك لازيمدير؟
- ۵ - اوزون عومورله حقيقى سئوگى آراسيندا هانى ايلگيلر وار؟

- ۶ - سئوگى نىن آيرى- آيرى تۆرلىرى ھانسىلاردان عىبارتدېر؟
۷ - اۇرخان نە اۇچون اۇزون عۆمرو وار- دۆولتلە تۆتوشدورور و ھانسى نتيجهنى چىخارماغا چاليشير؟

قلمينيزى ايشه سالىن

«اۇزون عۆمور شرط دئييل، حياتى باشا دۆشمك شرطدېر.» باشلىقلى بير اينشا يازين. لازيم گلينجه آشاغيداكى جۆملەلردن فايدالانين:

- ۱ - چۆخلارى عۆمور بۇيو سۆز دييرمانينى اۆيودور، لاکين نە ياخشى اولاردى كى، اينسان چۆخ دانيشماقدانسا، باشى بىلىكلى اداملاردان سۆز اۆيرنمگە چاليشايدى.
۲ - ياشاماق يئييب- ايچمكدن اۆترو دئييل، ترسينه، يئييب- ايچمك ياشامقدان اۆترو دور.
۳ - اينسانلارا قوللوق گۆستمك حياتين حقيقى معناسيدير.
۴ - وار- دۆولت بۇ دۆنيادا قالاچاق، چاليش، ياخشى آد قازان، سنى ياشادان ياخشى آد اولاجاق.
۵ - آغيز دادى اولماسا، اۇزون عۆمرون فايداسى نەدېر؟
۶ - يۆز ايل مۆرگو دۆيمكدنسه ۶۰- ۵۰ ايل حقيقى عۆمور ياشاماق داھا شرفليدېر.
۷ - حياتين گۆنلرينى كۆلگە سۆوورماق اولماز. ياشاديغيميز هر گۆن، هر ساعات حسابداندير.

فيكرينيزى سۆيله بين

- ۱ - يئديگيميز و ايچديگيميز قيدا مادهلرى ايله اوزون عۆمرون ھانسى ايلگيسى وار؟
۲ - علم اينسانين عۆمرونو اۇزاتماق اۇچون ھانسى اولچولره ال آتماليدېر؟
۳ - سۆن واختلار آيدين اولموشدور كى، غۆصّه جيل اداملار داھا چۆخ بدن خسته ليكلرينه تۆتولورلار. سيز بۇ حاقدان نە دۆشونورسونوز؟
۴ - گۆرونور كى، چۆخلارى وار- دۆولت دالينجا قاچاركن عۆمور- گۆنو كۆلگە سۆوورورلار. بۇ بير غفلتدېر. نە اۇچون بۇ غفلتدن اۆيانميرلار؟ اينسان اۇغلو حياتدا داھا ھانسى غفلتلىر كئچيرير؟ بس اۇنلاردان نئجه اۆيانسين؟
۵ - سيزين حياتدان اۇماجاغينيز، گۆزلەديگينيز نەدېر؟
۶ - سيزه اۇچ يۆز ايل عۆمور قيسمت اولسايدى، نئجه ياشاردينيز؟ ھانسى مقصدلره جان آتاردينيز؟
۷ - اينسان عۆمرونون اۇچدە بير حيصهسى يۇخودا كئچير. بۇنو عۆمره حساب ائتمكى اولار؟

صايتلرين يازيليشى

قالين	باخيش	قارى	سارى
آدى باتميش		آلین يازيسى	

دلى دۇنو

شر قارىشاندا بىر قۇجاق كار- كاغىزلا گلىب، دۇشگە ايلشدى. ائولرى دۇشنەنكللى ايدى، اما نەدنسە عبدالعللى زاده مۇعللىم اۇزونه مخصوص اولان دۇشكچەيە اۇتوروب، مۇخدەيە سۇيكنمگى خوشلايىردى. بىر آز قاراقاباقلى ايدى. آلتى ساعات مدرسه اوشاقلارى ايله آغيز- آغيزا وئرمكدن يۇرولوب، الدن دۇشموشدو. اروادى حكيمە اۇنون خاصيتينه بلد ايدى: بئله واختلار اۇنو دىندىرمك صرفەلى دئىلدى، اۇنون عئىنىنى آچماغا بىر اىستكن ديشلەمە چاي كىفائىت ائدردى. حكيمە صۇحبتە گىرىشمگە چالیشاراق:

- نەدى بۇ كار- كاغىزلار، يقىن، اوشاقلارين ايمتىحان ورقەلرىدى، گتىرىبسەن ائوده دۆزلدهسن، هە؟ اۇزولرسەن، آى كىشى، اۇرگىن اۇزونه يانمىرسا، هئچ اولمازسا بىزە يانسىن.

- بىزىم اوشاقلارنىكى دئىيل، رسولزاده نىنكىلرە عايىددىر. چىخهاچىخدا وئردىلر قولتوغوما، دئدىلر: «رسولزاده نىن قاباغىنا هانسىسا واجىب ايش چىخىب، گۇمانى آنجاق سنە گلىب، بۇنلارين دۆزلىشىنىخواهيش ائله يىب، صاباح سحرە اىستەيىر».

- بۇى! سن باشى خئىرلى نىن باشى اۇز ايشلرىندىن آيىلر كى، هە بىر رسولزاده يە دە ال يئتىرەسن؟ آما نە اولار، دۇست دۇستا يامان گۇندە گركدىر.

حكيمە نىن سۇزو بىتر- بىتمز ايشىقلار سۇندو، ائو قارانلىغا غرق اولدو. سۇن واختلار ايشىقلار گۇندە ايكى- اوچ ساعات كسىلىردى. عبدالعللى زاده: - آى بالا، بىر شمعدن- زاددان ياندىرىن.

- ترسلىكدن شمە دە تاپىلمىردى. قىزى صدىقە النى قارانلىقدا دۇلابلارين اىچىنە سۇرتور، شمە آختارىردى. عبدالعللى زاده نىن قانى لاپ ترسە ايشلەيىردى. صدىقە قارانلىغىن اىچىندىن: - آختارىرام، بابا، ايندىجە تاپىلار.

ارى قانى قارالىق ائله مەسىن دئىە حكيمە اۇنون سۇزلىرىنە قولاق كسىلمىشدى:

- سن دئدىن، دۇست دۇستا يامان گۇندە گركدىر. هانسى يامان گۇن، رحمتلىگىن قىزى؟ اىچ ائله سن، گۇرەسن كى، يا ايندى رسولزاده ارواد- اوشاغى ايله قاىغىسىز- قاىغىسىز هانسىسا رستوراندا اىلنىر، ياخود دا خۇصوصى تدرىس ايشىنە قۇرشانىب، بۇل- بۇل پۇلا قازانىر، منى دە پخمە تاپىب، يۇكلەيىر. حاقسىزلىق ائله يىر دە! چۇخ اۇزوبرك ادامدىر. اۇزوده چىلىس و پول

دۆشكۈنودور. دئىيرم: «آى قارداش، بۇ قالابالىقدا اۈز قاغيغىلاريم باشيىمدان آشير، اين ياغليديرسا، چك اۈز باشينا». يۇخ، داها دۈزولەسى دئيبيل. داردا قالان قاجير، ساريلير منە. گۇيا مندن اۈزويۇلاسى يۇخموش. بۇنلار منى يۇك آتينا چئويرير. بۇنلار منيم آرخامى يۇره گتيرمك ايستەيير. بئله گئتسە، منە دىنجليك يۇخدور.

- بۇ قدر اينصافسىز اولما. گۇرەسن يازيغين قاباغينا هانسيىسا عاجيل ايش چيخيب، قالبب كسيىلە- كسيىلە، اۈميدى سنە گليب. آدم گرك خالقين خئيرينە- شريىنە ياراسين، يۇخسا اينسان اۈز قۇتورونو قاشيماقلا اينسان اولماز. گلر بير گۇن، دمير قاپى نين دا تاхта قاپيا ايشى دۇشر. سن بير تحصيللى ادامسان، اۈز تمكينىنى پۇزما. بير آز منطيقلى داوران. دۇستونا قارشى بير آز مرحمتلى اول. اۈزونه دە قاش- قابق ياراشمير.

- سن نە سادەسن، آى حكيمە، نئجه يعنى قالبب كسيىلە- كسيىلە؟ خالقا اينانما، زامان چۇخ پيس زاماندير. آلاە ائلەمەميشدن، من بير گۇن داردا قالسام، هئچ كيم فريادىما چاتماز. بس من نە اۈچون بۇنلارين نر نازينا اۈيناييم، هر شيلتاقليغينا دۈزوم؟ قۇى منە كلک گلمگى عاغيللارينا گتيرمەسينلر. من ياخشى تانى ييرام بۇ يارامازلارى. بۇنلار منيم يۇلوما چپر چكيرلر، قۇيمورلار، من دە يرلى يە كئچيم، اۈزومه لاييق قۇللوغوم اولسون. آما منيم ويجدانيم اۈياقدير، هر زامان منە سسلنير.

- ياخشى، بس ويجدانين سنە نە دانيشير؟

- ويجدانيم منە دئير: «ابدۇلعلى زادا... زادا... زادا! فيكرويى ييغ باشيوا... شيوا... شيوا!».

حكيمە گۇلمكدن آز قالا اۈغونوب گئتميشدى.

- دى ياخشى، اتيميزى تۇكمە، چۇخ اۈتە گئتدين.

صديقه هاردانسا ايكي دانا شمع تاپيب يانديرميشدى. عاييله شمعلرين ضعيف ايشيغينا تۇپلاشيب، آخشام يۇمگى ائلەديلر. عبدالعلى زادا شام يۇمگى نين اۈستوندىن بير ايستكن ديشلەمە چاي ايچيب، عئىنى آچيلدى و رسولزاده نين ايشلرينى اله آلماغا قرار وئردى. رسولزاده بير بۇكولونون ايچينه ۴۰- ۳۰ دانا ايمتيحان ورقەسى و نئچه كلمەدن عيبارت بير پيتيك قۇيموشدو:

- عزيز دۇست، تلفۇندان آلدغيىم خبرە گۇره، اۈغلوم رضايا مدرسه يۇلوندا بير مۇتور سيكلت

تۇخونوب. جاني ساغدير، آما معلوم اۈلدوغو كيمي، نئچه يۇرده يارالانيب. بير نفر حلال سۇد

امميش و طنداش اۈنو اۈز ماشينى ايله مريضخانانا گۇتوروب. آلاە دئين اولسا، ايشلر ياخشيليغا

دوغرو گئدر. من عاجیل وضعیتده مریضخانایا گئتدیم. بۆکولوده کی ورقه لر صاباح اوچون لازیمدیر. گۆمانیم آنجاق سنه گلدی. بیلیرم، منی داردا قویمازسان. در سالامات قال. رسولزاده. بۇ مکتوب عبدالعلی زاده نین یامان سارسیتدی. هم دوستونون باشینا گلن اوغورسوزلوغا گۆره، هم ده و داها چوخف اونون قاراسینجا اولمازین سۆزونو دانیشدیغینا گۆره.

- یامان بابالا باتدی، حکیمه. نه سرسم فیکیرلر واردی منیم باشیمدا، دئییه سن قارانلیق منه بیر آز گۆج گلیمیشدی. منی قارا باسیرمیش، باشیمی ایتیرمیشدی، دلی دونوما گیرمیشدیم. اولمازین سۆزونو ساپلادیم زواللی رسولزاده یه. هئچ مه یاراشمازدی دوستومون حاقیندا او سایاق سارساقلاماق. گۆنو صاباح گئدی، حالاللیق ایسته یه جگم. عاغیللی سۆز دئیمیرم، حکیمه؟

- البته کی، عاغیللی سۆز دئیرسن. اوندا هم یورغوندون، هم ده قارانلیق سنی داریخدیرمیشدی. اوتاقدا ایشیق یاندی، سنین ده عئینین آچیلدی. دوغرو دئیشلر:

ائو شمعدن ایشیقلا نر، باش عاغیلدان.

بۇش یئرلره اویغون گلن کلمه لر کۆچورون:

- ۱ - شر ----- بیر قۇجاق کاغیذلا گلیب، دۇشگه ایلشدی.
- ۲ - آلتی ساعات اوشاقلارلا آغیز- آغیزا وئرمکدن یورولوب الدن -----
- ۳ - اونون عئینینی ----- بیر ایستکن دیشله مه چای کیفایت اندردی.
- ۴ - حکیمه اری نین سۆزلرینه ----- کسيلمیشدی.
- ۵ - داردا قالان قاچیر، ----- منه.
- ۶ - یقین، قاباغینا نه ایسه عاجیل ایش چیخیب، قالب -----
- ۷ - اینسان گرک خالقین خئیرینه - شرینه -----
- ۸ - سن اوژ تمکینی پوزما، نه قدر باجارسان، منطیقلی -----
- ۹ - قوی منه کلک ----- هئچ عاغیللارینا دا گتیرمه سینلر.
- ۱۰ - بونلار قویمورلار، من ایرلی کئچم، اوژومه لاییق بیر ----- اولسون.
- ۱۱ - حکیمه گۆلمکدن آز قالا -----
- ۱۲ - آلاسه دئین اولسا، ایشلر ----- دوغرو گئدر.
- ۱۳ - او، دوستونون قاراسینجا ----- سۆزونو دانیشدی.
- ۱۴ - دئییه سن، باشیمی ایتیرمیشدیم، ----- گیرمیشدیم.

دۆزلىتمە ايسملر

بىر كۆك و بىر شىكىلچى نىن بىرلشمەسىندىن عملە گلن دۆزلىتمە ايسملرىن بۇيوك حىصەسىنى آشاغىداكى جدولده اولدوغو كىمى قروپلاشديرماق اولار. بۇ جدولى دىقبتله گوزدن كئچىرىن. هر قروپدا اىشتىراك ائدن كۆك و شىكىلچىنى آيىرىن. هر قروپدا شىكىلچىلر سس اولغونلوغو ضرورتينه گۆره دىيشىكلىگه معروض قالير. بۇ دىيشىكلىكلرى اىضاح ائدىن.

دۆيلتمە ايسملرىن گئنىش تابلوسو

آچىلىش	چىخىش	دۆزلىش	گلىش	گئدىش	گىرىش	آلىش
داورانىش	ايرلى له بىش	قۇبولوش	گوروش	قۇرولوش	گورونوش	وئرىش
بىتىم	بوكوم	كسىم	دۇزوم	دئىم	ساغىم	تۇتوم
ايچىم	قالىم	آلىم	ساتىم	دۇروم	اوتوروم	باخىم
قۇروم	بىلىم	اولوم	سۇروم	دۇنوم	ياتىم	آتىم

اينام	گوركم	ياشام	دۇنم	اۇنم		
سپىن	بىغىن	دۇيون	اۇيون	ساتىن	اكىن	بىچىن
تاپىنتى	پۇزونتو	توكونتو	دۇيونتو	تۇپلانتى	سارسىنتى	گورونتو
اينىلتى	شاققىلتى	تاپپىلتى	چىققىلتى	شىرىلتى	چىزىلتى	سىزىلتى
آيلنجە	دوشونجە	ساقىنجا				

قازانچ	سۇوينچ	قاخىنچ	ايسمارىنچ	ساخلانچ	اينانچ	اۇتانچ
چكى	سورو	سورو	قورخو	دولو	اولو	يازى
يانغى	وئركى	سايغى	دۇيغو	چالغى	وۇرغو	جىزگى
ايتكى	بىتكى	سۇرغو	دۇرغو	سۇرگو	اۇيگو	باتقى
قۇجاق	اىستك	دىلك	قالاق	سىناق	ياتاق	ياناق

قۇروق	ياراشىق	دانىشىق	بۇروق	بىلىك	باجارىق	هۇروك
-------	---------	---------	-------	-------	---------	-------

دۈنگە	بۈلگە	قۇوغا	سۆپورگە	قۇوورغا	دۆشەرگە	بلگە
گلەجك	آلاجاق	وئرەجك	داياناجاق	دۇراجاق	ياناجاق	چاپاجاق
قۇرتولاجاق	دۇلاناجاق	اكينه جك	دوشونه جك	چيره جك	چيخاجاق	اۇلاجاق
دۇزلاق	چايلاق	اۇتلاق	يايلاق	قيشلاق	بۇزلاق	اۇيلاق

امكداش	وطنداش	مسكلداش	سيلاحداش	قلمداش	اينامداش	يۇلداش
باسقين	يانقين	سۇيغون	آزغين	قاچقين	چيسكين	ساتقين
اسمه جه	ييلمه جه	چكمه جه	سيبيرمه جه	تۇتماجا	ياھالماجا	آتماجا
اۇيناتماجا	اينانديرماجا	قۇرخوتماجا	سئوينديرمه جه	يانيلتماجا	آلداتماجا	قۇپماجا
آليجي	ساتيجي	قۇرويوجو	ييليجي	سۇروجو	قاليجي	اۇيوجو

آشاغيداكى جۆملەلرى اۇيغون گلن دۆزلىتمە ايسملە يىنىدىن ايفادە ائىدىن، مىثال:

- جۆمھور رەئىسى كۇنفرانسىن آچماغى نىن مراسىمىندە چىخىش ائىدى.
- جۆمھور رەئىسى كۇنفرانسىن **آچىلىش** مراسىمىندە چىخىش ائىدى.

- ۱ - بۇ جۆملە ياراشىقلى بېچىمدە قۇرولمايشىدۇر.
- ۲ - بىز بىلمىرىك كى، بۇ ايش نىجە بىتەجك.
- ۳ - اينسان بىلمگىن ايشىغىندا كايناتا يۇل آچمىشىدۇر.
- ۴ - ياشارين اۇزو ياخشى گۇرونور، آما بىلمىرىك كى، بۇ آدم نەيە اينانير.
- ۵ - من بىر كند اۇشاغىيام، ايشىم اكمك و بېچمكىدۇر.
- ۶ - ائله قۇرخموشدوم كى، اۇزوم دە اۆرگىمىن دۇيولمگى نىن سسىنى ائشىدىردىم.
- ۷ - تلويزيونون بۇگنجه كى وئريليشى ايلنمك اۆچوندور.
- ۸ - جۆملە نىن سۇنوندا قۇيولموش اۇلان نۇقطة بىزه آنلادىر كى، بۇرادا دۇرماق لازىمدۇر.
- ۹ - بۇ مسألە نى هر آدم چۆزە بىلمز، بۇ ايشى باجارماق لازىمدۇر.
- ۱۰ - شەرىن شىمال بۇلگە سىندە طيارەلرىن دۆشمگىنە بىر يئر وار.
- ۱۱ - بۇراسى اۇتوبوسلارىن دۇرا يىرى، بۇراسى دا بنزىن دۇلدورماق يىرىدۇر.
- ۱۲ - من گۇزلىگە اينانيرام، آيدىن دا من اينانانا اينانير.

- ۱۳ - سن بۇ آداما اينانما، بۇ اۋزونو دۆشمىنلرە ساتىپ.
- ۱۴ - آرتىق من قۇجالمىشام، ال-اياغىما باخىن، گۆرون نۇجە/سىر.

آشاغىداكى جۆملەلرى اۇيغون گلن دۆزلىتمە ايسملە يئنىدن ايفادە ائىدىن، مېثال:

- بۇ ماھنى اينسانىن قۇلاغىنى و كۆنلۈنو اۇخشايىر.
- بۇ ماھنى قۇلاق و كۆنۈل اۇخشايىجىدۇر.

- ۱ - اۈلكەمىزىن اىقتىسادى دۇرومو منە اۆمىد وئىر.
- ۲ - قافلان ائلە بىر حىواندىر كى، قارشىسىنا چىخان حىوانلارى بىرتار.
- ۳ - جاماكييلارداكى الوان ماللارىن چۇخو بىزى آلدادىر.
- ۴ - سنىن صۇحبتلىرىن سبب اۈلور كى، من يۇلومو آزام.
- ۵ - بۇ قدر كى سن بىلىرسن، يقىن كيف سۇز آلتدا قالماسان.
- ۶ - آسپىرىن بۇتون آغرىلارى كئىيدىر.
- ۷ - اۈ آداملار كى قالى تۇخويورلار، گۆز ايشىغى صرف ائدىرلر.
- ۸ - من كى مال آيرام و سن كى مال ساتىرسان، بىزىم آرامىزدا اينىصاف حاكىم اۈلمالىدۇر.
- ۹ - هر كىم بۇ كىتابى اۇخويور، تۆرك دىلىندە مھارت قازاناچاق.
- ۱۰ - نفت و قاز دا اۈ مادەلرىن سىراسىنا داخىلدۇر كى، انرژى داشى بىرلار.
- ۱۱ - سىزىن وئردىگىنىز بۇ خبر منى چۇخ سئوئىدىردى.
- ۱۲ - اۈ آلاھ كى مھرباندىر و ھامىنى باغىشلار، اۈنون آدى ايلە.
- ۱۳ - طبس شھرىندە باش وئرن زلزله بىزى چۇخ سارسىتدى.
- ۱۴ - حۇرمىتلى باجى - قارداشلار كى، بىزىم وئرىلىشلرىمىزى اىزلە يىرسىنىز، سىزىن اۈچون بىر اىلنجهلى وئرىلىش حاضىرلامىشىق.

آشاغىداكى فعللردن اۇيارلى بىچىمدە ايسم دۆزلىدىن. بعضى فعللر آيرى-آيرى بىچىمدە دۆزلىتمە ايسملردە اىشتىراك ائدىر. مېثال: بۆلمك، بۆلگۈ، بۆلگە، بۆلۈم، بۆلۈ، بۆلۈنتۈ، بۆلۈش، بۆلۈك. معنا فرقلرىنە فىكىر وئرىن.

دۈنەمك	دۈنەمك	گۈنەمك	قانماق	تېمك	تېخاماق	اۈنەمك
قالخماق	دۈرماق	ساللانماق	اۈتورماق	بېلمك	ايتمك	تاپشېرماق
سۈچمك	چۇلغاماق	اۈلەمك	سېخماق	سارىماق	دۈنەمك	قايتماق

اۈچمك	سېيىرماق	سېزىلداق	سۈكمك	يايماق	سرمك	سۈمك
اسمك	اۈمك	گېزىلدەمك	قۇسماق	قاشىنماق	قازماق	قارالماق
جېزماق	قېنماق	قېرماق	قۇجماق	قاينماق	قالماق	تۈكمك
قالماق	قۇرخماق	چېخماق	قېرخماق	كۈسمك	اۈمماق	چكمك

اۈلاماق	بۈيۈرماق	قېزارماق	قېرماق	گۈنەمك	اۈسانماق	وۈرماق
اينانماق	چېغېرماق	گۈنەمك	گۈنەمك	ايشارماق	گۈنەمك	كېشەنەمك
باخماق	دۈمك	يۈمك	ياشاماق	خارىلداق	مېزىلداق	گۈرولداق

دیل یاراسی

بیزیم زاماندا چوخ اسکی زامانلاردا جنوب مئشه لرینده جاوان بیر آسلان یاشاییردی. آسلان ئشه لرین بیگیدیر. بۆتون مئشه حیوانلاری اونون حؤکومه باش آییر، اونون امرینده دؤروردو. مثل وار کی، آسلان تۆلکو کۆلگه سینده یاتمار. جگؤرونور کی، بوھئیتلی حیوانین گۆجو و اؤزونه گۆنوجی چوخدان بری دیلله - دیشلره دۆشمودور. هابئله مثلرده دئییلیر کی، «آسلان بالاسی دا آسلان اولار».

ناغیلیمیزین آسلانی بیر گۆن مئشه ده اووا چینخارکن جاوان بیر اینسانلا قارشیلاددی. الی بالتالی بو اینسان آغاجین بو داقلارینی قیریر، اؤدون تۇپلا ییردی. آسلان گریلیب، بؤرولده دی و اینسانین اؤستونه گۆتورولدی. آسلانین بؤرولتوسونو نئچه آدیملیقدان ائشیدنده اینسانین اورگی آخدی، دیزلری اسمگه باشلادی، اما اؤزونو بیرتهر آله آلیب، آسلانا سسلندی:

- آمان آسلان! منی بو داما! گل دوست اولوب، بو مئشه ده بیرلیکده یاشایاق. هامی بیلیر کی، سنده هئیت و جسارت وار، منده ایسه فیکیر و دۆشونجه گۆجو وار. یار - یولداش اولاریق، بیر - بیریمیزه ال توتاریق. بیر - بیریمیزه آرخا کۆمک اولساق، هئچ حیوان یا اینسان بیزه باتا بیلمز. آسلان بو سۆزلری ائشیدنده یاواشی ییب، بؤرولتوسونو کسپ، سؤروشدو:

- آسلانلا اینسانینکی توتماز، بس من سنه نئجه اینانیم، سنه نئجه گۆنیم؟

- سنه سۆز وئریم، آسلان. اینسانلارین سۆزو سۆزدور.

- نه دنسه اینسانین سۆزو آسلانین عاغلینا باتدی. اولار بیر - بیرینه گۆنیب، دوست - قارداش اولدولار. اؤزون زامان بیر - بیرینه آرخا اولاراق مئشه ده یاشادیلار.

بیر گۆن اولار ایکیلیکده اووا چینمیشدیلار. اینسان اؤزاقدا بیر تۆلکو ایزله ییب، آسلانا گۆستردی. آسلان ایسه برک بؤرولده ییب، دیشلرینی قیجاییب، تۆلکونون اؤستونه گۆتورولدی. آسلان بیر گۆز قیریمیندا تۆلکونون اؤستونو آلیب، اونو بوغازلادی. اؤودان اوغورلو قایتیمیشدیلار. آخشام یئمگینه باشلادیلار. اینسان تونقال قالاییب، اوو اتیندن اؤزونه کباب کۆزله ییردی، آسلان ایسه اتین چیگینی دیشینه چکیردی.

بو آرا اینسان اؤزونو آسلانا چئویریب، دئدی:

- جانيم آسلان! سنین ده آرتیق کاباب یئمگی باجارماغینین واختی گلیب چاتیب. بۇراخ چیی ات یئمگی، میزاجی کۆرلار. سن تولکونون اۆستونه بۇرولدهینده بیلمه دین، آغزین نه پیس قۇخویوردو. بۆتون بۇنلار چیی اتین اۇجونداندير.

آسلان بۇ سۆزلردن برک آلیندی. آز قالیردی، اینسانین اۆستونه یۇمولا. آما باخدی کی، آرالاریندا دۆستلوق ایلقاری وار. اۇنو هئچ کیمسه هئچ زامان بۇ قدر آجالتامیشدی. بۇ سۆزلری اۇز شأینه هئچ تهر سیغیشدیرا بیلمیردی. اۆرگینده اۇنا قارشى بیر نیفرت حیسى باش قالدیردی. زهم ایله اینسانین اۆستونه بۇرولده ییب، چیغیردی:

- چک قیلینجینی بئلیندن، یار تپه می!

- آمان آسلان، نه دانی شیرسان؟ سنه نه اولور بئله؟ نئجه وۇروم اۇز قارداشیمی؟ بۇ، قارداشا گۆزگۆره سی قصد ائتمکدیر. گل عینادی بۇراخ. کئفیمیزه آجی سۇغان دۇغراما! من سنی ساده جه بیر بالاجا جیرناتماق ایسته دیم. سنی آجالتماق قصدیم یۇخدو.

- سنه «وۇر قیلینجینی باشیمدان.» - دئدیم. چک قیلینجینی، یۇخسا بۇ ساعات سنی بۇدام- بۇدام ائلرم!

آسلانین اۆتکملیگی اینسانین وۇجودونا اۆشونمه سالدی. باخدی کی، باشقا علاجی یۇخدور. آسلانین سۆزونه باخمازسا، بۇدانا جاقدیر. قیلینجینی بئلیندن چکیب، نفسینی ایچینه قیسیب، ایراده سینی تۇپلا ییب، وار گۆجو ایله قیلینجی آسلانین تپه سینه ائندیردی. آسلان آلیندان اۇلومجول یارالاندى. دۇنيا باشینا هرلندی، اۇجادان باغیریب، یئره سریلدی. تپه سینده قان پۇسکوردو. اینسانی واهیمه بۇرودو. وحشتدن گۆزلری ایریلنمیشدی. قالمیشدی دۇرد یانینا دۇیوکه- دۇیوکه. قیلینجینی آتیب، قاجماغا باشلادی. تۇوشویه- تۇوشویه گلیب، شهره چاتدی. یۇرولوب، الدن دۇشموشدو. اۇ، شهرده مسکن سالیب، باشقا اینسانلار ایچینده یاشاماغا باشلادی. زامان کئچدیکجه حیات باشقا بیر آخارا دۇشدو. اۇ دا یاواش- یاواش یئنی حیات طرزینه آلیشیردی و کئچمیشلری اۇنودوردو. وخت اۇلوردو کی، اۇزوندن سۇروشوردو:

- نه یاوا ایش تۇتموشدوم. اینسانلا آسلانین نه دۇستلوغو؟ آما اۇنون قلبینه تۇخونماقدا دا حاقلی دئییلدیم. بلگه بیر گۆن گئدیب، اۇنو تاپیب، اۆرگینی اله آلام. گۆره سن هله ده یاشاییر، یۇخسا قیلینجیمین یاراسی اۇنون آخیرینا چیخدی؟ نئچه ایلدن سۇنرا بیر گۆن مئشه یه گئدیب، آسلانی هاردانسا تاپیب، کۇنلانو آماق قرارینا گلدی. اۇ گلیب، آسلانی مئشه نین ایچینده تاپدی. اسلان

ساغ- سالامات ایدی و، گۆرۈندۈگۈ كىمى، آلنى نىن ياراسى تۇختامىشىدى. او، قديمكى دۇستونو گۆرچك تانىدى. اينسان اۇنون كۇنلونو اله آلماغا چالیشاراق سۇزه باشلادی:

- جانىم آسلانىم، منى باغیشلا، سنى نىچە ایل بۇندا اۇنجه آلنىندان يامان يارالامىشىدىم. بس سنىن يارانى كىم سارىدى، سنىه كىم باخدى؟ ايندى گۆرۈرم كى، آلاهدان اولان كىمى، آلنىن ياراسى دا تۇختايىب، اۇزون ده ساغ- سالاماتسان. ايندى گلەشم سندن حالاللىق ايستەيم.

- حالال خۇشون اولسون، اينسان قارداش. گۆردۈگون كىمى، آلنىم ياراسى تۇختايىب، اورگىمىن ياراسى ايسه هله ده قان وئرىر. آخى، قىلىنچ ياراسى تۇختار، دىل ياراسى تۇختاماز.

بۇش يىرلره اۇيغون گلن كلمه لر كۇچورون:

- ۱ - بۇ حىوانىن گۆجو و اۇزونه ----- دىله- ديشه دۇشموشدور.
- ۲ - آسلان گرىلىب بۇرولدهدى و اينسانىن اۆستونه -----
- ۳ - آسلانىن بۇرولتوسونو ائشىدنده اينسانىن اورگى -----
- ۴ - بىر- بىرىمىزه آرخا- كۆمك اولساق، هنىچ حىوان بىزه -----
- ۵ - آسلان بىر گۆز قىرىمىندا تۆلكونون ----- آلب، اۇنو -----
- ۶ - آسلان بۇ سۆزلىرى هنىچ تهر اۇز شانىنه ----- بىلمىردى.
- ۷ - آسلانىن اۆتكملىگى اينسانىن وۆجودونا ----- سالدى.
- ۸ - آسلان آلنىندان ----- يارالانمىشىدى.
- ۹ - اينسانىن گۆزلىرى قۇرخودان ----- و قالمىشىدى دۇرد يانىنا -----
- ۱۰ - بس سنىن يارانى كىم -----، كىمى سنىه -----؟

يازى قايدالارى

آشاغىداكى جۆمله لرده «دا» و «ده» سۆزونون آيرى- آيرى وظيفه لرینه فىكىر وئرىن. مىثاللاردا گۆرۈندۈگۈ كىمى، بۇ، شكىلچى، باغلايىچى و اداتلارنىن رۇلونو اۆزىنه گۆتوره بىلىر. يازى قايدالارىمىزا گۆره، شكىلچىلر قۇوشوق (مۆتصىل)، باشقا سۆز حىصه لرى ايسه آرالى يازىلمالىدىر.

- سن ده غنىرتلى بىر اينسانسان، من ده. (باغلايىچى)

- قۇى ايسماعىل نه دئىرسه، دئسىن، اۇنون جاوابى منده. (شكىلچى)

- سنده ده غئيرت وار، منده ده. (شكيلچى و باغلايىچى)

- اششى، قوى اوتوراق ده! (ادات)

- من گلميشم سنى گوئمگه، قارداشيم دا گليب. (باغلايىچى)

- حربه - زوربا منده دير، بيليك - باجاريق قارداشيمدا. (شكيلچى)

- سندن سؤز سؤروشوشوق، جاوايىنى دى دانىش ده! (ادات)

«ديل ياراسى» متنينى بير داها اوخويوب، «دا» و «ده» سؤزونون هانسى روللاردا چيخيش ائله ديگينه فيكىر وئرين. بۇنلار دؤزگون طرزده يازيلىب - يازيلماديغىنى يوخلايين.

قالين صاييتلر

قالين آغيز اوتوز بورون

اينجه صاييتلر

اينجه بئشيك دويوش گوج ايگيد

سس اوغونلوغو

تورك سؤزلىرى نين قورولوشوندا يا تاماميله قالين صاييتلر، يا دا تاماميله اينجه صاييتلر ايشتيراك ائدير. بير سؤزون قورولوشوندا قالين و اينجه صاييتلرين ياناشى ايشلنمه سينه يول وئريلمير. ميثال اوچون «دوشونمك» سؤزو و «دانيشماق» سؤزونو گؤتورك. بۇ ايكي ميثالدا مصدر علامتى (مك، ماق) سؤزون سس تركيبينه گؤره ديشميشدير. شكيلچيلر هر زامان سؤزون سس تركيبينه اوغونلاشيرلار. باشقا بير ميثالا فيكىر وئرك: من گله جگم، من قالا جاغام. گوروندوگو كيمي، بورادا دا «گله جگم» و «قالا جاغام» سؤزلىرى سس اوغونلوغو قورونموشدور.

آشاغىداكى جۆملەلەرى بىرىنچى شىخىن مۆفردىندىن جىمىنە چىۋىرىن. سىس اۋىغونلۇغونۇ گۆزلە يىن:

۱ - من سىزىن امرىنىزە بۇيۇن آيىرم.	۲ - من بۇ سۆزدىن بىر ك آلىندىم.
۳ - من بۇ گۆن اۋوا چىخىرام.	۴ - من بۇ سۆزۈ اۋز شانىمە سىغىشىدىرا بىلمىرم.
۵ - من مۇشەدە اۋدون تۇپلايىرام.	۶ - من عىنادى بۇراخدىم.
۷ - من آسلان كىمى گىرلىب، بۇرولدىمىرم.	۸ - من سىن كىنەنە آجى سۇغان دۇغرادىم.
۹ - من اۋزومو بىر تەر الە آلىرام.	۱۰ - من نىسىمى اىچىمە قىسدىم.
۱۱ - من سىنلە يار- يۇلداش اۋلورام.	۱۲ - من سىنكىنى سەنە وئىرە جىگم!
۱۳ - من سەنە اىنانىرام و سەنە گۆنىرم.	۱۴ - من نە ياوا ايش تۇتموشدىم.
۱۵ - من اۋزاقدا بىر تۆلكو اىزلەدىم.	۱۶ - من ساغ- سالاماتام.
۱۷ - من اۋودان اۋغورلو قايتىدىم.	۱۸ - من اكدىگىمى بىچدىم.
۱۹ - من اتىن چىگىنى دىشىمە چكىدىم.	۲۰ - من نەھىت تۇختادىم.

آشاغىداكى جۆملەلەرى بىرىنچى شىخىن مۆفردىندىن جىمىنە چىۋىرىن. سىس اۋىغونلۇغونۇ گۆزلە يىن:

۱ - من سۇنسوز حىيات آرزوسوندايام.	۲ - سىن غىلت يۇخوسوندىن اۋيانىرسان.
۳ - من بۇ يۇلا تپەم اۋستە گىدىرم.	۴ - سىن حىياتدان نە اۋمورسان؟
۵ - من بۇ چىچكىلى يۇرددا مسكن سالىرام.	۶ - سىن بۇ قدر آمانسىز اۋلمامالىسان.
۷ - من بۇ سۆزۈ تصدىق ائدىرم.	۸ - سىن حىياتدان اىستەدىگىنى گۆتورورسىن.
۹ - من بۇلۇقدان دۇرو سۇ اىچىرم.	۱۰ - سىن بۇ حىياتدان بىر شى آنالايىرسان.
۱۱ - من بۇ ياشىل منظرەدن خۇشلانىرام.	۱۲ - سىن مەنى باشدان چىخارىرسان.
۱۳ - من بۇراسىنى يۇرىندەجە دۇغرو دىيىرم.	۱۴ - سىن عۇمرونو كۆلگە سۇورورسان.
۱۵ - من بۇرداجا بىر حاشىە چىخىرام.	۱۶ - سىن چۇخ غىلت كىچىرىرسىن.
۱۷ - من وار- دۇولت دۇستاغىيام.	۱۸ - سىن سىردىن آخشاما مۇرگو دۇيورسىن.
۱۹ - من وار- دۇولت دالىنجا قاچىرام.	۲۰ - سىن بۇ مەنادا دۇغرو دانىشىرسان.

آشاغىداكى جۆملەلرى اۆچونجو شخصين مۆفردينه چئويرين و سس اۇيغونلۇغونا فيكىر وئرين. ميثال:

من ده بير اينسانام، اۇدا بير اينساندير.

۱ - تاخسىرلارين هاميسى مندهدير	۲ - دئمەلى، سيزين چاغىردىغىنيز منمىشم؟
۳ - بۆتون بۇ سۆزلر منجه يالاندير.	۴ - منسىز دۆنيانين وفاسينا لعنت!
۵ - بۇ كىتابلارين هاميسى منمكىدير.	۶ - من ده بۇ ايشده جان قويموشام.
۷ - بۇمىلىك بير ايش دئىيل.	۸ - سىقناللارين هاميسى منە سسلنير.
۹ - ياشار و آيواز منى گۆزلەيير.	۱۰ - هامى مندن سارى آرخابين اۇلسون.

تأثيرسىز فعلدن تأثيرلى فعل ياراتماق

ياشار قاچىب.	ياشارى قاچىربىلار.
هامى گۆلوردو.	آيواز هامىنى گۆلدوروردو.
آدام دۆشمەنە يالوارماز.	آدام اۇز دۆشمىنى دە يالوارتماز.
اۇشاق سۆد امىب، دۇيوب.	اۇشاغى آناسى دۇيوزدوروب.

بۇ جۆملەلەردىن تائىرسىز فعلىنى تائىرلى فعلە چئويرىن و جۆملەنى يئنىدىن قۇشون:

- ۱ - بىز بۇ اۆلكەدە ياشايىپ، بۇيا- باشا چاتمىشىق.
- ۲ - بۇ بحثىدىن بئله نتيجه چىخىر كى، هر قوشا اۆز يۇواسى خوشدور.
- ۳ - اوشاق نه اۆچون بۇ قدر چىغىرىر و باغىرىر؟
- ۴ - بۇ بحثلر چۇخدان دايانىپ.
- ۵ - زمانه ديشىلىپ، ايندى آرتىق هامى آيىلىپ.
- ۶ - بۆتون مۆسافىرلر ساعات قاباغىندا دۆشدرلر.
- ۷ - قۇيما بۇندان آرتىق آغلايىم و مله يىم.
- ۸ - اوشاق گۆندە نئچه يول سۆد امير.
- ۹ - آشىم بيشدى و ايشىم آشدى.
- ۱۰ - يارامى اۆ قدر تىنجىخدىردىم كى، قانادى.
- ۱۱ - ايسماعىلا چۇخ قبا سۆزلر دئدىم، ائله بىل كۆسوب.
- ۱۲ - هئچ بىرىمىز آنا دىلىمىزدە اۆخومايشىق.
- ۱۳ - اۆ قدر آجى سۆزلر دانىشدىن كى، من ده جۇشدرم.
- ۱۴ - حكيم مريضه دئدى: «لۇطفأ نئچه يول اۆسكورون.»
- ۱۵ - ايسماعىل اۆ قدر بۇش- بۇش دانىشدى كى، هامىمىز اسنه دىك و يۇخلادىق.